

УДК 712.253:502.1(477.43)

<https://doi.org/10.31713/vs2202626>

Казімірова Л. П. [1; ORCID ID: 0000-0001-5063-8764],

к.б.н., доцент,

Ільїнський С. В. [1; ORCID ID: 0000-0003-4183-2113],

ст. викладач,

Міронова Н. Г. [1; ORCID ID: 0000-0002-6214-0805],

д.с.-г.н., професор,

Матеюк О. П. [1; ORCID ID: 0000-0002-0523-7854],

к.пед.н., доцент,

Рибак В. В. [1; ORCID ID: 0000-0003-3430-2704],

к.с.-г.н., доцент

¹Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

ОБҐРУНТУВАННЯ ПРИРОДНО-КУЛЬТУРНОЇ ЦІННОСТІ ВЕЛИКОЖВАНЧИЦЬКОГО ПАРКУ ЯК ПЕРСПЕКТИВНОГО ОБ'ЄКТА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Розглянуто Великожванчицький парк – маловідомий об'єкт садово-паркового мистецтва на території історичного маєтку родини Хелмінських у селі Великий Жванчик Кам'янець-Подільського району Хмельницької області. Проаналізовано сучасний стан парку, зокрема архітектурні об'єкти, ландшафтну і планувальну структури, насадження та орнітофауну. Підкреслено культурно-історичну й екологічну значущість парку з обґрунтуванням його заповідання у статусі парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення.

Ключові слова: Великожванчицький парк; історичний парк; культивована дендрофлора; таксономічний склад, систематична структура, понадвікові дерева; орнітофауна; парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва.

Постановка проблеми. У сучасних умовах кліматичних змін, посилення антропогенної трансформації ландшафтів, фрагментації природних оселищ і зростання урбанізаційного навантаження особливої актуальності набуває розширення природно-заповідного фонду України. Водночас за умов повномасштабної війни особливого значення набуває збереження природних і культурних ландшафтів у регіонах, не охоплених безпосередніми бойовими діями, оскільки саме ці території залишаються важливим резервом для охорони національної природної та історико-культурної спадщини,

підтримання екологічної стійкості й забезпечення безперервності наукових досліджень. У такому контексті заповідання є одним із найефективніших інструментів довготривалої охорони цінних природних і культурних комплексів, збереження екологічної рівноваги та підтримання природної й історико-культурної спадщини на державному та регіональному рівнях.

Особливе місце серед об'єктів, що потребують наукового вивчення та охорони, посідають історичні парки. Вони є складними культурно-ландшафтними утвореннями, сформованими в попередні історичні епохи як зразки садово-паркового мистецтва та ландшафтної архітектури. Історичний парк поєднує архітектурно-планувальні, естетичні, дендрологічні, екологічні та культурно-семантичні складові, виступаючи водночас матеріальним носієм історичної пам'яті й елементом природної спадщини. Такі об'єкти відображають характерні для певного часу уявлення про організацію простору, взаємодію людини з природним середовищем, художні та світоглядні пріоритети епохи. Водночас значна частина історичних парків України досі не отримала належного комплексного дослідження, що ускладнює їх наукову інтерпретацію, обґрунтування природоохоронної цінності, а також планування реставраційних і охоронних заходів.

До таких малодосліджених об'єктів належить Великожванчицький парк, розташований у Кам'янець-Подільському районі Хмельницької області. Попри наявність окремих відомостей про палацовий комплекс, сам парк не був предметом спеціального комплексного аналізу як історико-культурний і природний об'єкт, що зумовлює дефіцит наукової інформації про його планувальну структуру, дендрологічний склад, ландшафтні особливості та соціологічну цінність. У зв'язку з цим актуальним є виявлення, систематизація та наукове осмислення відомостей про Великожванчицький парк, зокрема його біотичне й ландшафтне різноманіття, вікові дерева, композиційні елементи та загальний стан збереженості. Таке дослідження є необхідним для формування наукового підґрунтя подальшої охорони, можливої реставрації та обґрунтування заповідного статусу цього об'єкта, а також для актуалізації культурно-природної спадщини Поділля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність сучасних досліджень історичних парків, питань їх охорони та збереження біотичного й ландшафтного різноманіття зумовлена необхідністю інтеграції природоохоронних підходів у стратегії сталого розвитку України. Такі дослідження активно проводяться в регіонах України, де збереглися численні пам'ятки садово-паркового мистецтва. За кордоном також посилюється увага до комплексного вивчення історичних парків як об'єктів культурного ландшафту, біорізноманіття та просторової пам'яті, що потребують науково обґрунтованих підходів до охорони, реставрації й адаптивного використання. У своїх працях дослідники комплексно характеризують парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва [1], аналізують склад деревно-чагарникових насаджень [2–5], пропонують конкретні підходи до використання парків у сучасних умовах – з акцентом на потребу їх відновлення [6–8], адаптивного менеджменту та інтеграцію у культурно-історичний та рекреаційний простір [9; 10], а також включення до природно-заповідного фонду України. Так, у наукових дослідженнях обґрунтовуються заповідання Дублянського парку у Львівській області [11], Микулинецького парку у Тернопільській області [12], Кривчицького парку у Хмельницькій області [13].

У окремих публікаціях досліджено екологічну складову історичних парків Хмельницької області, які є об'єктами природного заповідного фонду України у статусі парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного та місцевого значення [14; 15].

Сучасні рекомендації Historic England [16] окреслюють практичні підходи до охорони історичних парків, садів і садово-паркових ландшафтів, зосереджуючи увагу на визначенні їхньої значущості, збереженні автентичних ознак, організації системного догляду, моніторингу стану та ухваленні управлінських рішень із урахуванням культурної й екологічної цінності об'єкта. У документі наголошено на необхідності розроблення планів управління, проведення інвентаризації деревних насаджень, запровадження належних режимів догляду за віковими деревами та поєднання реставраційних заходів із природоохоронними завданнями. Для Великожванчицького парку ці положення можуть слугувати методичною основою для формування майбутнього менеджмент-плану та визначення критеріїв обґрунтування його заповідання як парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва у складі природно-заповідного фонду України.

Настанови ICOMOS–ICCROM [17] акцентують на ціннісно-орієнтованому підході до відновлення культурної спадщини, збереженні автентичності об'єктів, залученні місцевих громад і врахуванні ризиків у процесі планування. Такі підходи є важливими для Великожванчицького парку, оскільки дають змогу розглядати можливі реставраційні заходи щодо палацово-паркового комплексу у взаємозв'язку з охороною біотичного різноманіття, збереженням історико-культурної цінності території та розвитком її освітньо-культурного потенціалу.

Проаналізовані джерела формують сучасне методичне, наукове й нормативно-правове підґрунтя для дослідження історичних парків та обґрунтування їх охоронного статусу. Водночас не виявлено праць, у яких щодо Великожванчицького парку було б комплексно поєднано історико-планувальний аналіз, характеристику ландшафтної структури, дослідження таксономічного складу дендрофлори з виокремленням вікових та інтродукованих дерев, аналіз орнітофауни з оцінкою гніздування, а також природоохоронне обґрунтування перспектив його заповідання в системі природно-заповідного фонду України. Саме на заповнення цієї наукової прогалини спрямоване це дослідження, яке вперше розглядає Великожванчицький парк як цілісний природно-культурний комплекс.

Мета, завдання та методики проведення досліджень. *Мета дослідження* – проаналізувати природно-культурну цінність Великожванчицького історичного парку Хмельницької області, оцінити його сучасний стан, зокрема архітектурні об'єкти, ландшафтну й планувальну структури, насадження та біотичне різноманіття, і обґрунтувати доцільність його заповідання як парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Об'єкт дослідження – обґрунтування природно-культурної цінності Великожванчицького парку як перспективного об'єкта природно-заповідного фонду України.

Предмет дослідження – методи і засоби обґрунтування природно-культурної цінності Великожванчицького історичного парку Хмельницької області, що дасть змогу оцінити його сучасний стан, визначити природоохоронну, історико-культурну, дендрологічну та науково-освітню значущість і підготувати підстави для його заповідання як парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Особливості формування Великожванчицького палацово-паркового комплексу вивчали історико-архітектурним і порівняльно-аналітичним методами, що дало змогу визначити його місце в структурі населеного пункту, охарактеризувати планувальну організацію, композиційно-стильові риси та закономірності формування насаджень.

Маршрутний метод застосовували при польових дослідженнях; камеральний – для обробки гербарного матеріалу, опрацювання літературних джерел. Аспекти формування палацово-паркового комплексу села Великий Жванчик Кам'янець-Подільського району Хмельницької області вивчено за літературними, публіцистичними та Internet-джерелами, а також за натурними обстеженнями. За методикою порівняльного аналізу охарактеризовано стильові ознаки планувальної структури, визначено характерні риси історичного парку.

Сучасний стан парку встановлювали шляхом натурних обстежень, які супроводжувалися фотофіксацією архітектурних об'єктів, ландшафтних композицій, окремих цінних дерев і загального вигляду насаджень, а також збором і камеральним опрацюванням гербарного матеріалу.

Таксономічний склад деревних і чагарникових насаджень встановлювали методом маршрутних обстежень. Для кожного таксона визначали вид, внутрішньовидовий таксон, кількість особин, місцезростання, діаметр стовбура, висоту та загальний стан рослин. Сорти плодових рослин не встановлювали. Приблизний вік дерев визначали методом експертної оцінки. Під час камеральної обробки матеріалів використовували відповідні визначники і довідникові. Номенклатуру таксонів звіряли за базою Plants of the World Online [18], українські назви рослин – за відповідними словниками [19]. Географічне походження деревних рослин визначали за флористичним поділом суші А. Л. Тахтаджяна (1978). Комплексну оцінку сучасного стану та визначення дендрологічної цінності парку за методикою Н. В. Гатальської [20].

Орнітофауну парку досліджували маршрутним методом із визначенням ширини облікової смуги за середньою відстанню виявлення птахів за голосами [21]. Для виявлення гніздуючих видів усю територію парку двічі обстежували у весняний період – наприкінці березня та на початку травня. Достовірність гніздування встановлювали згідно з критеріями ЕОАС [22], а номенклатуру таксонів уточнювали за відповідними довідниками [23].

Виклад основного матеріалу дослідження

Історична довідка. Село Великий Жванчик – одне з давніх сіл у складі Дунаєвецької міської територіальної громади Кам'янець-Подільського району (до 2020 р. – Дунаєвецький район) Хмельницької області. Відстань до районного центру – міста Кам'янець-Подільський – становить приблизно 35 км у північно-східному напрямку, а до м. Дунаївці – близько 25 км на схід. Тут проходить автошлях Дунаївці–Стара Ушиця (Т-23-03). У селі проживає 1070 мешканців [24; 25].

Село уперше згадується 1681 року у списку платників податків Османської Туреччини. В околицях Великого Жванчика виявлено поселення періоду мідної доби, скіфського часу, трипільської і черняхівської культур. Вважається, що засноване втікачами від турецько-татарських набігів з-під Жванця (села на р. Дністер у Кам'янець-Подільському районі). У 1921 році Жванчик перейменовано на Великий Жванчик. У Великому Жванчику похоронений Раймунд Корсак (1768–1817 рр.) – польський революціонер, поет-гуморист, перекладач і політичний діяч, учасник повстання під проводом генерала Тадеуша Костюшка 1793 року. Село у 1797 р. отримало міські права з чотирма ярмарками на рік [25; 27].

Село відоме завдяки уродженцю Великого Жванчика Володимиру Бабляку та його роману «Жванчик», за мотивами якого знято фільм «Новосілля» (кіностудія імені Олександра Довженка, режисер Василь Ілляшенко, у головних ролях – Богдан Ступка, Ірина Шевчук, Микола Гринько, Іван Гаврилюк). Фільм репрезентує життєвий шлях сільської громади у період радянських трансформацій – від процесів колективізації до воєнних лихоліть, акцентуючи культурне значення Великого Жванчика як символу традиційного села та стійкості його мешканців. Саме село Великий Жванчик стало місцем прем'єрного показу цього фільму 1974 року [28].

У XVIII ст. село неодноразово змінювала власників: спершу маєтком володіли Конєцпольські, далі Гумецькі, Жевуські та Межеєвські. У 1780 році господарем став Казимір Ліпінський, який передав маєток синові Яну Непомуцену. Згодом село перейшло у власність Антоніни Богуш, від якої перейшло до роду Хелмінських, котрі й вирішили оселитися тут та звести власну резиденцію [25; 29].

У 1868 році Ігнатій Хелмінський розпочав будівництво палацу з парком. Про початок робіт нагадує пам'ятна таблиця на флігелі, а рік

завершення (1877) вибито на колоні в'їзної брами. Зведення палацово-паркового комплексу тривало близько десяти років. У 1881 році палац доповнила вежа-дзвіниця у стилі італійських вілл, що стала архітектурною домінантою палацу. Її вікна зорієнтовані на чотири сторони світу, а за місцевими переказами, дзвін збирав мешканців села для промов Ігнатія Хелмінського, які він виголошував з балкона.

Через кілька років біля палацу посадили парк і довкола нього звели кам'яну огорожу, яка збереглась дотепер.

Після смерті Ігнатія Хелмінського маєток успадкували його сини Матвій та Сигізмунд. Сигізмунд втратив свою частку, програвши в карти сусіду-поміщику Михайлу Крупенському, який 1902 року викупив і решту спадщини у Матвія. У 1917 році Крупенський емігрував до Польщі. Під час революційних подій палац було розграбовано, але від знищення його врятував місцевий священник.

Жванецькі селяни, які пана ненавиділи, за одну ніч розграбували палац і вже хотіли його спалити. Свавільля зупинив місцевий священник, який переконав селян, що будинок можна використовувати для потреб села [25; 27; 29].

Будівля палацу вирізняється рисами класицизму з елементами стилізації. У центрі – парадний фасад, по боках – два флігелі з окремими входами. Над парадним входом і правим флігелем є балкон, що оздоблений ліпними прикрасами у вигляді широких чаш. Його підтримують псевдоколони класичного стилю (рис. 1). Правий флігель укріплений контрфорсами.

Рис. 1. Головний фасад палацу у селі Великий Жванець

Інтер'єри зберегли декоративну ліпнину, дерев'яні сходи, дерев'яні двері, високі склепінчасті стелі; частина автентичних елементів (камін з мармуру тощо) втрачено. Великий панський погріб використовується й тепер для зберігання продуктів та вирощування

138

грибів.

У 1953 році в будівлі палацу відкрили протитуберкульозний санаторій, а з 1972 року – дитячий обласний пульмонологічний санаторій. Колишню стайню перебудували у школу для дітей санаторію. За правим флігелем палацу збереглися водонапірна вежа, яка нині не функціонує.

2020 року санаторій ліквідували. Будівлею і територією опікується управління соцзахисту і праці Дунаєвецької міської ради, яке його використовує для надання допомоги соціально незахищеним верствам населення. Нині у закладі перебувають літні люди з психічними захворюваннями, евакуйовані зі східних областей України.

У 2023 році будівлю палацу почали перепланувувати під санаторно-реабілітаційний заклад для дітей, які потребують особливої медичної та соціальної підтримки. Проєкт реалізується в межах допомоги Румунії Україні, спрямованої на розвиток соціальної інфраструктури та підтримки дітей. Керівництво громади прагне зберегти пам'ять про історичне минуле маєтку.

Природні умови. Ландшафтно-планувальна структура парку. Село Великий Жванчик розкинулось у межиріччі річок Студениці та Ушиці (праві притоки річки Дністер). Маєток розташований у центрі села за адресою вул. Центральна, 74а, площа – 6,139 га (рис. 2).

Рис. 2. Розташування Великожванчицького парку (Bing Satellite Hybrid)

Рельєф парку рівнинний, характерні незначні підвищення та западини. Абсолютні висоти поверхні від 303 м до 314 м. У парку поширені сірі лісові суглинки, звичайні опідзолені чорноземи, чорноземи типові неглибокі.

Клімат села Великий Жванчик є помірно континентальним із середньорічною температурою повітря близько плюс 9° С. Найхолодніший період спостерігається у січні (середні температури до 5° С нижче нуля), найтепліший – у липні (до 21° С вище нуля). Річна кількість опадів становить близько 647 мм, з максимумом у літні місяці (червень–серпень) [26; 31].

Парк має один головний вхід до палацу (рис. 3) з південно-західного боку від вул. Центральної. З усіх боків його оточують сільські дороги, а також збережений кам'яний мур шириною близько 0,5 м і висотою від 0,8 м до 1,5 м у різних частинах парку (рис. 4).

Рис. 3. Головний вхід у
Великожванчицький парк

Рис. 4. Мур парку

Архітектурно-планувальна структура змішана. Домінує закритий і розріджений тип простору, недостатньо сформовані художньо-декоративні та об'ємно-композиційні групи обмеженого видового складу.

Головний вхід має вигляд простої чавунної брами та хвіртки з чотирма (два високих та два низьких) давніми кам'яними стовпами. Головна алея, що зв'язує основний вхід у парк із палацом, вирішена прямолінійно і має довжину близько 70 м (рис. 5, 6). Вона

завершується передпалацовим майданчиком з коловим під'їздом. Саме тут є перебудований фонтан та клумби. У цій частині парку доріжки мають асфальтоване покриття.

Палац розташований у майже геометричному центрі парку і умовно ділить його на західну (вхідну) і східну (дальню) частини. Парк створений у ландшафтному стилі, регулярними прийомами планування влаштовано вхідну алею та передпалацовий партер.

Дендрофлора парку. Найбільший науковий дендрологічний інтерес викликає понадвікове насадження *Fraxinus excelsior* (ясеник) у західній, лівій від входу, частині парку, на площі близько 1 га. Тут могутні велетні-ясени мають максимальний діаметр стовбура 102 см і висоту понад 30 м, розлогу крону. Вік цих дерев – 250–300 років (рис. 7 і 8), трапляються й молодші дерева. У цій частині парку вражають своїми розмірами *Ulmus laevis* біля муру, *Aesculus hippocastanum*, *Acer pseudoplatanus*; тут ростуть 5 дерев *Pinus nigra* зі стрункими стовбурами та невеликою кроною, оскільки зростають серед густого деревостану (табл. 1).

Рис. 5. Головна алея, що веде до палацу

Рис. 6. Вид з другого поверху палацу на вхідну зону парку

Таблиця 1

Цінні представники дендрофлори Великожванчицького парку

№ з/п	Назва виду	Кількість	Діаметр стовбура, см	Висота, м	Вік, роки
1	<i>Pinus nigra</i>	5	58–77	22–30	140–160
2	<i>Acer campestre</i>	1	57	19	150
3	<i>Acer platanoides</i>	5	85–134	24–32	170–250
4	<i>Acer pseudoplatanus</i>	1	88	27	200
5	<i>Aesculus hippocastanum</i>	1	96	26	180
6	<i>Fraxinus excelsior</i>	12	74–102	26–30	250–300
7	<i>Ulmus laevis</i>	1	144	29	300

Рис. 7. Понадвікове насадження *Fraxinus excelsior* Великожванчицького парку

Рис. 8. *Fraxinus excelsior* у парку

У західній частині парку, ближче до палацу, росте біогрупа понадвікових *Acer platanoides*, *Acer campestre*, *Carpinus betulus*.

У цій частині парку є залишки старого саду з великим сортовим різноманіттям яблунь, груш, слив, черешні, аличі та горіхів (рис. 9).

Зі східного боку палацу росте липовий ряд, а за палацом – ялиновий, – він є молодшим насадженням у парку та не вписується у загальну ландшафтну композицію парку. В партерній частині парку є новопосаджені *Pinus sylvestris*. *Robinia pseudoacacia* росте біогрупами по 3-5 дерев у різних частинах парку ближче до кутів.

Рис. 9. Старий сад
Великожванчицького парку

Рис. 10. *Acer platanoides* біля східного
муру Великожванчицького парку

Особливо виділяється особина *Acer platanoides* (табл. 1) біля східного муру парку (рис. 10). Дерево має діаметр 134 см та висоту близько 32 м, обвитий виноградом дівочим п'ятилистим (*Parthenocissus quinquefolia*), якого у цій частині парку багато, тут він в'ється деревами, муром і є ґрунтопокритвою рослиною.

Серед кущів у парку зростають *Rosa canina*, *Euonymus europaeus*, *Sambucus nigra*, невеликі живоплоти з *Carpinus betulus* та *Tilia cordata*.

За результатами досліджень у Великожванчицькому парку зростає 33 види деревних рослин (табл. 2).

Таксономічний склад дендрофлори парку представлений 15 родинami і 26 родами. До *Pinophyta* належить 4 види (2 родини, 3 роди), решта є покритонасінними рослинами.

Найчисленнішою є родина *Rosaceae* (9 видів, або 27,0% від загальної кількості видів); 5 видів (15,0%) містить родина *Sapindaceae*, 3 види (9,0%) – родини *Pinaceae* та *Oleaceae*. Ці чотири родини охоплюють 60,0% усіх видів парку. Моновидовими є 9 із 15 родин парку (рис. 11).

Таблиця 2

Анотований список видового складу дендрофлори
Великожванчицького парку станом на 2025 р.

№ з/п	Родина латинською мовою	Назва виду латинською мовою	Назва виду українською мовою
1	<i>Cupressaceae</i> Bartl.	<i>Thuja occidentalis</i> L.	Туя західна
2	<i>Pinaceae</i> Mirb.	<i>Picea abies</i> L.	Ялина звичайна
3		<i>Pinus nigra</i> J.F. Arnold	Сосна чорна
4		<i>Pinus sylvestris</i> L.	Сосна звичайна
5	<i>Adoxaceae</i> Rich.	<i>Sambucus nigra</i> L.	Бузина чорна
6		<i>Viburnum opulus</i> L.	Калина звичайна
7	<i>Betulaceae</i> Gray	<i>Carpinus betulus</i> L.	Граб звичайний
8	<i>Celastraceae</i> R.Br.	<i>Euonymus europaeus</i> L.	Бруслина європейська
9	<i>Fabaceae</i> Lindl.	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	Робінія звичайна
10	<i>Hydrangeaceae</i> Dumort.	<i>Philadelphus coronarius</i> L.	Садовий жасмин звичайний
11	<i>Juglandaceae</i> A. Rich.	<i>Juglans regia</i> L.	Горіх волоський
12	<i>Malvaceae</i> Juss.	<i>Tilia cordata</i> Mill.	Липа дрібнолиста
13	<i>Oleaceae</i> Hoffmegg.	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	Ясен звичайний
14		<i>Ligustrum vulgare</i> L.	Бирючина звичайна
15		<i>Syringa vulgaris</i> L.	Бузок звичайний
16	<i>Rhamnaceae</i> Juss.	<i>Frangula alnus</i> Mill.	Крушина звичайна
17		<i>Rhamnus cathartica</i> L.	Жостір проносний
18	<i>Rosaceae</i> Juss.	<i>Cerasus avium</i> (L.) L.	Черешня
19		<i>Malus domestica</i> Borkh.	Яблуня домашня
20		<i>Malus sylvestris</i> Mill.	Яблуня лісова
21		<i>Prunus cerasifera</i> Ehrh.	Слива розлога, алича
22		<i>Prunus cerasus</i> L.	Вишня звичайна
23		<i>Prunus domestica</i> L.	Слива домашня
24		<i>Pyrus communis</i> L.	Груша звичайна
25		<i>Rosa canina</i> L.	Шипшина звичайна
26		<i>Rubus idaeus</i> L.	Малина звичайна
27	<i>Sapindaceae</i> Juss.	<i>Acer campestre</i> L.	Клен польовий
28		<i>Acer negundo</i> L.	Клен ясенелистий
29		<i>Acer platanoides</i> L.	Клен гостролистий
30		<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	Клен несправжньо-платановий, явір
31		<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	Гіркокаштан звичайний
32	<i>Ulmaceae</i> Mirb.	<i>Ulmus laevis</i> Pall.	В'яз голий, берест
33	<i>Vitaceae</i> Juss.	<i>Parthenocissus quinquefolia</i> (L.) Planch.	Дикий виноград п'ятилистий

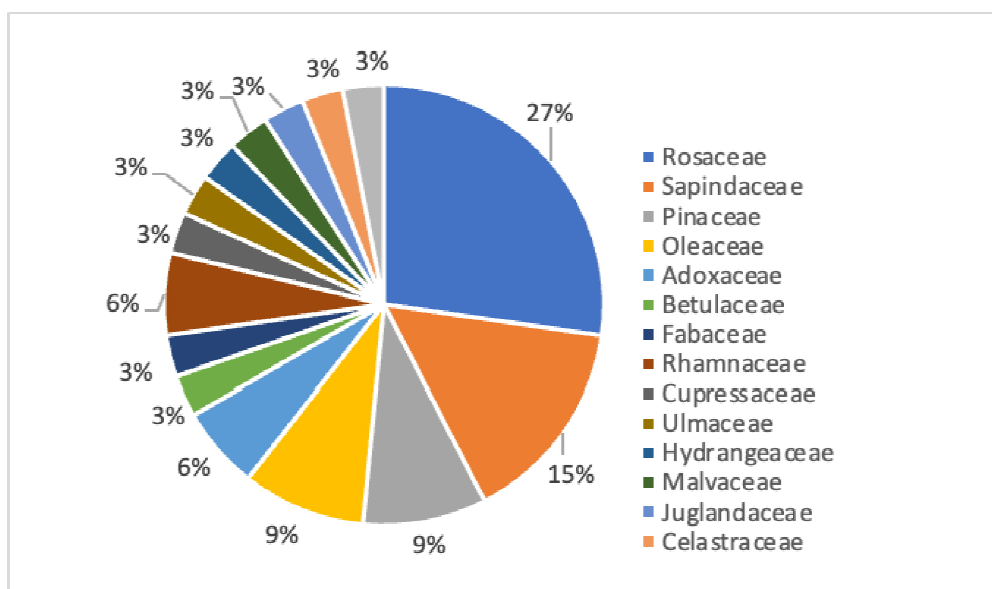

Рис. 11. Родинний спектр дендрофлори Великожванчицького парку

Користуючись флористичним поділом суші А. Л. Тахтаджяна, нами проведено аналіз походження видів за флористичними областями та провінціями і встановлено, що деревні рослини парку природньо зростають у Голарктичному царстві, 7 флористичних областях та 34 флористичних провінціях. Для трьох видів первинний ареал не встановлений через давність культури, це – *Cerasus avium*, *Malus domestica* і *Prunus domestica*.

Територія Великожванчицького парку знаходиться у Центрально-Європейській провінції Бореального підцарства Циркумбореальній області. Серед таксономічного складу дендрофлори парку є 15 місцевих (аборигенних) видів, тобто рослин, які зростають у природних ценозах Поділля. Їх складова становить 45,5% від загальної кількості видів. Це пояснюється створенням парку на фрагменті лісового масиву та таксономічною деградацією насаджень.

Найбільша кількість деревних видів рослин парку походить із Циркумбореальної флористичної області (16 видів, 48,5% від загальної кількості видів). Подібність ґрунтово-кліматичних умов та можливості ступінчатої акліматизації сприяли широкому поширенню видів з сусідніх флористичних провінцій. Серед культивованої дендрофлори 13 видів (39,4% від загальної кількості видів) мають розірваний (диз'юнктивний) ареал, що говорить про велику

екологічну пластичність цих рослин. Азійське походження мають 4 види дендрофлори парку, північно-американське – 3 види (табл. 3).

Таблиця 3

Географічна структура дендрофлори Великожванчицького парку

Ареали та групи ареалів	Кількість видів	Частка дендрофлори, %
Циркумбореальна група	23	69.7
Циркумбореальний	16	48.48
Ірано-Турансько – Циркумбореальний	3	9.09
Середземноморсько – Циркумбореальний	4	12.12
Азійська група	4	12.12
Східно-Азійський (Японо-Китайський)	2	6.06
Ірано-Турансько-Східно-Азійський	2	6.06
Північно-Американська група	3	9.09
Атлантично-Північно-Американсько – Північно-Західно-Американсько Циркумбореальний	2	6.06
Атлантично-Північно-Американсько – Циркумбореальний	1	3.03
Походження невідоме	3	9.09
Разом	33	100.0

Орнітофауна. Орнітофауна Великожванчицького парку представлена 35 видами птахів, які належать до 7 рядів (табл. 4).

Найбільшою кількістю видів представлений ряд Горобцеподібні (Passeriformes), до якого належить 74,3% зареєстрованих видів. Більшість зафіксованих у парку видів дрібних горобинних належать до дендрофілів, що досить типово для лісових біоценозів. Загальна щільність гніздового населення становила – 1244,6 пар/км².

Домінуючими за показниками щільності гніздування на досліджуваній території виявилися: мухоловка білошия (*Ficedula albicollis*), синиця велика (*Parus major*), зяблик (*Fringilla coelebs*). До субдомінантів належать такі види, як дрізд співочий (*Turdus philomelos*) та синиця блакитна (*Parus caeruleus*). Висока щільність цих видів вказує на сприятливі умови для гніздування їх у парку, зокрема наявність старих, у тому числі дуплистих дерев та достатність кормової бази.

Переважає більшість видів, що входять до складу орнітофауни Великожванчицького парку (85,7%), охороняється міжнародними угодами та національними природоохоронними документами.

Таблиця 4

Анотований список видового складу орнітофауни парку

№ з/п	Латинська назва виду	Українська назва виду	№ з/п	Латинська назва виду	Українська назва виду
<i>FALCONIFORMES</i>			<i>Sylviidae</i>		
<i>Accipitridae</i>			15	<i>Sylvia atricapilla</i>	Кропив'янка чорноголова
1	<i>Accipiter nisus</i>	Яструб малий	16	<i>Sylvia curruca</i>	Кропив'янка прудка
<i>COLUMBIFORMES</i>			17	<i>Phylloscopus collybita</i>	Вівчарик-ковалик
<i>Columbidae</i>			<i>Muscicapidae</i>		
2	<i>Columba palumbus</i>	Припутень	18	<i>Ficedula albicollis</i>	Мухоловка білошия
3	<i>Streptopelia decaocto</i>	Горлиця садова	19	<i>Erithacus rubecula</i>	Вільшанка
<i>STRIGIFORMES</i>			20	<i>Luscinia luscinia</i>	Соловейко східний
<i>Strigidae</i>			21	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	Горихвістка звичайна
4	<i>Asio otus</i>	Сова вухата	22	<i>Phoenicurus ochruros</i>	Горихвістка чорна
<i>PICIFORMES</i>			23	<i>Turdus merula</i>	Дрізд чорний
<i>Picidae</i>			24	<i>Turdus philomelos</i>	Дрізд співочий
5	<i>Dendrocopos major</i>	Дятел звичайний	25	<i>Turdus pilaris</i>	Чикотень
6	<i>Picus canus</i>	Жовна сива	<i>Paridae</i>		
7	<i>Jynx torquilla</i>	Крутиголовка	26	<i>Parus caeruleus</i>	Синиця блакитна
<i>PASSERIFORMES</i>			27	<i>Parus major</i>	Синиця велика
<i>Motacillidae</i>			<i>Sittidae</i>		
8	<i>Motracilla alba</i>	Плиска біла	28	<i>Sitta europaea</i>	Повзик
<i>Laniidae</i>			<i>Certhiidae</i>		
9	<i>Lanius collurio</i>	Сорокопуд терновий	29	<i>Certhia familiaris</i>	Підкоришник звичайний
10	<i>Lanius excubitor</i>	Сорокопуд сірий	<i>Passeridae</i>		
<i>Oriolidae</i>			30	<i>Passer domesticus</i>	Горобець хатній
11	<i>Oriolus oriolus</i>	Вивільга	31	<i>Passer montanus</i>	Горобець польовий
<i>Sturnidae</i>			<i>Fringillidae</i>		
12	<i>Sturnus vulgaris</i>	Шпак звичайний	32	<i>Fringilla coelebs</i>	Зяблик
<i>Corvidae</i>			33	<i>Chloris chloris</i>	Зеленяк
13	<i>Garullus glandarius</i>	Сойка	34	<i>Carduelis carduelis</i>	Щиглик
14	<i>Pica pica</i>	Сорока	35	<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	Костогриз

Серед видового складу орнітофауни 23 види (65,7%) включені до Додатку II Бернської конвенції, ще 7 – до Додатку III. Крім того, зафіксовано вид, занесений до Червоної книги України (сорокопуд сірий (*Lanius excubitor*)). Присутність раритетних та охоронюваних видів вказує на екологічну цінність досліджуваної території.

Нами проведено комплексну оцінку сучасного стану та визначення дендрологічної цінності парку за методикою Н. В. Гатальської [20], згідно з якою виділено 11 критеріїв оцінки, кожен із яких має 5-бальну шкалу. Результати оцінки представлені у табл. 5.

Таблиця 5

Комплексна оцінка сучасного стану та визначення дендрологічної цінності та рівня збереженості Великожванчицького парку

№ з/п	Критерії оцінки	Бал
1	Наявність письмової інформації щодо історії створення та розвитку об'єкта	0
2	Таксономічний склад колекцій	2
3	Оцінка раритетних видів та багатовікових дерев	2
4	Принципи формування колекцій	3
5	Відповідність розміщення рослин на території парку відповідно до їх біологічних і екологічних особливостей	4
6	Вікова структура насаджень	5
7	Зимостійкість насаджень	5
8	Посухостійкість насаджень	5
9	Природне поновлення інтродуцентів	3
10	Декоративність	4
11	Особливості догляду	5
Разом		38

За першим критерієм проведеної оцінки парк отримав 0 балів, оскільки на сьогодні достовірна інформація про закладання парку та його подальший розвиток, принципи формування насаджень, джерела отримання садивного матеріалу, дослідження відсутні. Другий критерій оцінювання (таксономічний склад колекцій) відображає видове різноманіття і дендрологічну цінність зелених насаджень. За цим критерієм парк отримав 2 бали: колекції представлені цінними аборигенними й інтродукованими деревними видами (не більше 50 таксонів).

За третім критерієм оцінки (наявність раритетних видів та багатовікових дерев) – 3 бали: частка раритетних видів рослин до 20%

загального дендрорізноманіття, також (або) наявність багатовікових екземплярів. У Великожванчицькому парку зростають цінні багатовікові дерева (табл. 1), серед дендрофлори парку виявлено види, що перебувають під охороною за Червоним списком МСОП: *Aesculus hippocastanum* (статус – Vulnerable), *Fraxinus excelsior* (Near Threatened), *Ulmus laevis* та *Malus sylvestris* (обидва – Data Deficient) [32].

Принципи формування насаджень (4-й критерій) оцінено у 3 бали: на час закладання парку деревні колекції здебільшого формувалися з урахуванням географічного і систематичного принципів – голонасінні деревні рослини зростають навколо палацу, а ясеннику та плодовому саду виділено окремі ділянки.

За критерієм урахування біолого-екологічних особливостей дендрофлори (критерій 5) парк оцінено 4 балами: більшість деревних рослин створені і на час обстеження зростають в умовах, які відповідають їх біоекологічним особливостям, однак наявні окремі рослини (до 10%, наприклад особини *Pinus nigra*), які перебувають у несприятливих для них умовах.

Вікова структура насаджень Великожванчицького парку (критерій 6) визначена у 4 бали: більшість видів (понад 80 %) колекцій досягли віку генеративного розвитку.

За критеріями 7 (зимостійкість насаджень) та 8 (посухостійкість насаджень) оцінка є максимальною: переважна більшість рослин (понад 80%) є цілком зимостійкими в умовах інтродукції (5 балів), переважна більшість насаджень (понад 80%) не страждає від посухи (5 балів).

За цим критерієм 9 – природне поновлення інтродуцентів – деревні насадження парку оцінені як такі, де у більшості видів рослин (80–90%) відзначено природне поновлення – 4 бали.

Для оцінки декоративності насаджень Великожванчицького парку (критерій 10) використовували візуальні спостереження та суб'єктивні враження. Цей критерій оцінено 4-ма балами: загальна декоративність насаджень висока у значної кількості (61–80%) видів культивованої дендрофлори.

Важливе значення для оцінки рівня збереженості парку є його догляд. За цим критерієм насадження Великожванцьцького парку оцінено найвищим балом (5 балів).

За підсумками проведеної оцінки Великожванчицький парк належить до категорії цінних (38 балів з 55 можливих), які визначаються як такі, «для раціонального використання і збереження яких необхідне здійснення відновлюваних заходів та створення проєкту адаптації парку до сучасних умов» [20, С. 42].

Загальний бал за наведеними критеріями дає змогу отримати комплексну оцінку, а також характеризує доцільність використання об'єкта відповідно до основних функцій.

Правова основа збереження. Відповідно до статті 37 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» [33] парками пам'ятками садово-паркового мистецтва оголошуються найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва з метою їх охорони і використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях.

Заповідання Великожванчицького історичного парку як парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення створить правові підстави для його охорони, реставрації та належного управління територією, зокрема для залучення бюджетних і грантових ресурсів. Це сприятиме запобіганню подальшій деградації паркового середовища, руйнуванню архітектурних елементів, неконтрольованим змінам території та втраті цінних вікових дерев. Збереження парку має важливе значення для розвитку екологічної свідомості громади, актуалізації локальної історичної пам'яті та підтримання культурного ландшафту як складової національної спадщини.

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що Великожванчицький парк має високу природно-культурну значущість: він поєднує історичну планувальну структуру парку з цінною різноманітністю рослинності. Відповідно до рекомендацій Historic England [16], першим кроком до його охорони є оцінка та усвідомлення культурної і природної цінності цього ландшафту. Отже, є всі підстави вважати парк перспективним об'єктом природно-заповідного фонду.

Таксономічний склад деревно-чагарникових насаджень у парку включає численні цінні та реліктові види, зокрема понадвікові екземпляри. Згідно з положеннями Флорентійської хартії ICOMOS [17], збереження таких насаджень має здійснюватися через безперервний догляд і поступове оновлення парку. При цьому важливо дотримуватися історично закладених видів рослин (або їх близьких аналогів), щоб зберегти автентичність ландшафту.

Обстеження орнітофауни показало наявність в парку видів птахів, характерних для охоронюваних природних територій, що підкреслює екологічну цінність Великожванчицького парку.

Залучення місцевої громади до моніторингу та освітньо-просвітницької діяльності буде важливим елементом такого підходу, оскільки підвищить екологічну свідомість жителів і підтримку ініціатив з охорони парку.

Надання Великожванчицькому парку офіційного статусу пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення сприятиме розробці комплексного менеджмент-плану з його збереження й реставрації. Згідно з рекомендаціями Historic England [16], менеджмент-план має містити оцінку значущості об'єкта і конкретні цільові заходи з його підтримки, а також значно полегшить залучення фінансування для реалізації цих заходів. Наявність такого плану дозволить систематично проводити інвентаризацію деревних насаджень і організовувати їхнє поступове оновлення (відповідно до принципів періодичної заміни насаджень Флорентійської хартії ICOMOS [17]).

Збереження Великожванчицького парку має також важливе соціально-культурне значення. Захист цієї території, зокрема шляхом її внесення до природно-заповідного фонду, забезпечить збереження унікального культурно-історичного ландшафту Поділля. Це сприятиме популяризації історії регіону, підвищенню екологічної свідомості місцевого населення та зміцненню національної ідентичності через збереження національної культурної спадщини.

1. Марков Ф. Ф., Вишневський А. В. Комплексна оцінка парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва імені Миклухи-Маклая. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.13. С. 41–47. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2013/23_13/41_Mar.pdf (дата звернення: 25.03.2026). 2. Решетюк О. В. Комплексний аналіз дендрофлори парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва імені Ф. Шиллера у Чернівцях. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2023. № 5. Т. 33. С. 28–39. DOI: <https://doi.org/10.36930/40330504> 3. Дудин Р. Б., Багацька О. М., Курницька М. П., Ящук Л. С. Аналіз дендрофлори парку ім. Т. Г. Шевченка у м. Тернополі. *Наукові доповіді Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2021. № 3 (91). URL: <https://surf.li/kiricr> (дата звернення: 25.03.2026). 4. Попова О. М., Абрашкіна І. В. Аналіз дендрофлори парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Міський сад» (м. Ізмаїл, Одеська область). *Вісник Національного науково-природничого музею*. 2015. Т. 13. С. 85–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnnpm_2015_13_9 (дата звернення: 25.03.2026).

5. Iordache M., Zamfir L., Becherescu A., Chiş A. C. Exploring dendroflora diversity and ecology in an urban arboretum from Western Romania: the role of plant life-form and plant family in urban woody phytocoenosis. *Plants*. 2025. Vol. 14, No. 5. P. 717. DOI: <https://doi.org/10.3390/plants14050717>
6. Дудин Р. Б., Роговський С. В., Крупа Н. М. Консервація, реставрація та реконструкція садово-паркових об'єктів : навч. посіб. Львів, 2021. 258 с. URL: <https://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/12846> (дата звернення: 25.03.2026).
7. Клименко Ю. О. Еколого-біологічні основи відновлення старовинних парків Полісся та Лісостепу України : дис. ... д-ра с.-г. наук : 06.03.01. Львів, 2012. 413 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0512U000360> (дата звернення: 25.03.2026).
8. Кисельова Г. В., Скорік Х. А., Медушевський Є. В. Реновація історичних міських парків (на прикладі парку «Дюківський сад» м. Одеси). *Регіональні проблеми архітектури та містобудування*. 2021. № 15. С. 34–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpam_2021_15_6 (дата звернення: 25.03.2026).
9. Безсмертнюк Т. П. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Луцького району Волинської області як об'єкти рекреації. *Український журнал природничих наук*. 2024. № 9. С. 74–86. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/41560/1/9.pdf> (дата звернення: 25.03.2026).
10. Вишневська Г., Булгакова Н. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Київщини як туристичні об'єкти. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2020. Вип. 35. С. 208–214. DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v35i0.386>
11. Петришин Г. П., Тупісь С. П., Онуфрів Я. О., Лукашук Г. Б. Обґрунтування природної цінності території «Дублянського парку» для надання статусу парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2021. № 1. Т. 31. С. 48–54. DOI: <https://doi.org/10.36930/40310108>
12. Підховна С. М. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Тернопільщини (ретроспективний аналіз, структура дендрофлори, комплексна оцінка) : дис. ... канд. с.-г. наук : 06.03.01. Київ, 2020. 213 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U102151> (дата звернення: 25.03.2026).
13. Казімірова Л. П., Ільїнський С. В., Рибак В. В., Матеюк О. П. Кривчицький парк Хмельницької області як перспективний об'єкт природно-заповідного фонду України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2025. № 35(4). С. 51–60. DOI: <https://doi.org/10.36930/40350406>
14. Заповідні перлини Хмельниччини / за заг. ред. Т. Л. Андрієнко. 2-ге вид., виправл. і допов. Кам'янець-Подільський, 2008. 248 с. URL: <https://surl.li/fsmgdj> (дата звернення: 25.03.2026).
15. Хмельниччина : науково-популярне видання / упоряд. Т. С. Колісніченко. Хмельницький, 2017. 176 с. URL: <https://surl.li/bdsjbh> (дата звернення: 25.03.2026).
16. Historic England. Local Heritage Listing: Identifying and Conserving Local Heritage. Advice Note 7. 2nd ed. Historic England, 2021. URL: <https://historicengland.org.uk/images-books/publications/local-heritage-listing-advice-note-7/> (дата звернення: 25.03.2026).
17. De Marco L., Hadžimuhamedić A., Kealy L. ICOMOS–ICCROM guidance on post-disaster and post-conflict recovery and reconstruction for heritage places of cultural significance and World Heritage cultural properties. Charenton-le-Pont; Sharjah: ICOMOS; ICCROM, 2023. 58 p. URL: https://www.iccrom.org/sites/default/files/publications/2024-02/en_icomos-iccrom_guidance_iccrom_2024.pdf (дата звернення: 25.03.2026).
18. Royal Botanic Gardens, Kew. Plants of the World Online. 2025. URL: <https://powo.science.kew.org> (дата звернення: 25.04.2026).
19. Кобів Ю. Словник українських наукових і народних назв судинних рослин. Київ : Наукова думка, 2004. 800 с. URL: <https://surl.li/cnlqjd>

(дата звернення: 25.03.2026). **20.** Гатальська Н. В. Методика визначення дендрологічної цінності та рівня збереженості ландшафтних об'єктів на прикладі парків-пам'яток садово-паркового мистецтва на території Центральнопридніпровської височинної області. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.6. С. 36–43. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2015/25_6/8.pdf (дата звернення: 25.03.2026). **21.** Bibby C. J., Burgess N. D., Hill D. A., Mustoe S. H. *Bird Census Techniques*. 2nd ed. London: Academic Press, 2000. 302 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Bird_Census_Techniques.html?id=Ld5wkzPp49cC&redir_esc=y (дата звернення: 25.03.2026). **22.** Keller V., Herrando S., Voříšek P., Franch M., Kipson M., Milanesi P., Martí D., Anton M., Klvaňová A., Kalyakin M. V., Bauer H.-G., Foppen R. P. B. *European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change*. Barcelona: European Bird Census Council; Lynx Edicions, 2020. 967 p. URL: <https://ebba2.info/about/methodology/> (дата звернення: 25.03.2026). **23.** Фесенко Г. В., Бокотей А. А. Анотований список українських наукових назв птахів фауни України: з характеристикою статусу видів. 3-є вид. Київ; Львів, 2007. 112 с. URL: https://pryroda.in.ua/fesenko/files/2011/01/Ready-1-112_new_third_ed.pdf (дата звернення: 25.03.2026). **24.** Юрейко О. О. Великий Жванчик. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=18906 (дата звернення: 25.03.2026). **25.** Кузема А. Л. Коротка історична довідка на панський маєток (палац) (1868–1877 рр.) в с. Великий Жванчик. Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець». 05.05.2021. URL: <https://niazkamenec.org.ua/doslidgena/178-al-kuzema-kortka-ystorichna-dovydk-na-panskiy-mayetok-palac-1868-1877-rr-v-s-velikiy-zhvanchik.html> (дата звернення: 25.03.2026). **26.** Стратегія розвитку Дунаєвецької міської територіальної громади. Дунаєвецька міська територіальна громада. URL: <https://dunrada.gov.ua/stratehiya> (дата звернення: 25.03.2026). **27.** Дементьев О. Це моє рідне село. Село Великий Жванчик. Міста та села України. URL: https://1ua.com.ua/velykyy_zhvanchyk/forum/ua/0/0 (дата звернення: 25.03.2026). **28.** Оліфер В. Б. Кінограні Дунаєвеччини. Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій. Дунаївці; Кам'янець-Подільський, 2008. Вип. IV. С. 296–302. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1055?show=full> (дата звернення: 25.03.2026). **29.** Пустиннікова І. Великий Жванчик. Замки і храми Поділля. URL: <https://castles.com.ua/zwancyk.html> (дата звернення: 25.03.2026). **30.** Олійник І. Подорожуємо Хмельниччиною: Великий Жванчик – чи справді бачили привидів у панському маєтку? Газета «Є». 20.05.2018. URL: https://ye.ua/podorozhi/35892_Podorozhuyemo_Hmelnichchinoyi_Velikiy_Zhvanchik_chi_spravdi_bachili_prividiv_u_panskomu_mayetku.html (дата звернення: 25.03.2026). **31.** Nomadseason. Climate: Dunayivtsi, Khmelnytsky Oblast, Ukraine. URL: <https://nomadseason.com/climate/ukraine/khmelnytsky-oblast/dunayivtsi.html> (дата звернення: 25.03.2026). **32.** IUCN. The IUCN Red List of Threatened Species. Version 2024-1. 2024. URL: <https://www.iucnredlist.org> (дата звернення: 25.03.2026). **33.** Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 № 2456-XII: станом на 11 бер. 2026 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (дата звернення: 25.03.2026).

REFERENCES:

1. Markov F. F., Vyshnevskiy A. V. Kompleksna otsinka parku-pamiatky sadovo-parkovoho mystetstva imeni Myklukhy-Maklaia. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. 2013. Vyp. 23.13. S. 41–47. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2013/23_13/41_Mar.pdf (data zvernennia: 25.03.2026).
2. Reshetiuk O. V. Kompleksnyi analiz dendroflory parku-pamiatky sadovo-parkovoho mystetstva imeni F. Shyllera u Chernivtsiakh. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. 2023. № 5. T. 33. S. 28–39. DOI: <https://doi.org/10.36930/40330504>
3. Dudyn R. B., Bahatska O. M., Kurnytska M. P., Yashchuk L. S. Analiz dendroflory parku im. T. H. Shevchenka u m. Ternopoli. *Naukovi dopovidi Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*. 2021. № 3 (91). URL: <https://surl.li/kiricr> (data zvernennia: 25.03.2026).
4. Popova O. M., Abrashkina I. V. Analiz dendroflory parku-pamiatky sadovo-parkovoho mystetstva «Miskyi sad» (m. Izmail, Odeska oblast). *Visnyk Natsionalnoho nauково-pryrodnychoho muzeiu*. 2015. T. 13. S. 85–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnnpm_2015_13_9 (data zvernennia: 25.03.2026).
5. Iordache M., Zamfir L., Becherescu A., Chiş A. C. Exploring dendroflora diversity and ecology in an urban arboretum from Western Romania: the role of plant life-form and plant family in urban woody phytocoenosis. *Plants*. 2025. Vol. 14, No. 5. P. 717. DOI: <https://doi.org/10.3390/plants14050717>
6. Dudyn R. B., Rohovskyi S. V., Krupa N. M. Konservatsiia, restavratsiia ta rekonstruktsiia sadovo-parkovykh ob'iektiv : navch. posib. Lviv, 2021. 258 s. URL: <https://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/12846> (data zvernennia: 25.03.2026).
7. Klymenko Yu. O. Ekoloho-biologichni osnovy vidnovlennia starovynnykh parkiv Polissia ta Lisostepu Ukrainy : dys. ... d-ra s.-h. nauk : 06.03.01. Lviv, 2012. 413 s. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0512U000360> (data zvernennia: 25.03.2026).
8. Kyselova H. V., Skorik Kh. A., Medushevskiy Ye. V. Renovatsiia istorychnykh miskykh parkiv (na prykladi parku «Diukivskiy sad» m. Odesy). *Rehionalni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia*. 2021. № 15. S. 34–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpam_2021_15_6 (data zvernennia: 25.03.2026).
9. Bezsmertniuk T. P. Parky-pamiatky sadovo-parkovoho mystetstva Lutskoho raionu Volynskoi oblasti yak obiekty rekreatsii. *Ukrainskyi zhurnal pryrodnychykh nauk*. 2024. № 9. S. 74–86. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/41560/1/9.pdf> (data zvernennia: 25.03.2026).
10. Vyshnevskaya H., Bulhakova N. Parky-pamiatky sadovo-parkovoho mystetstva Kyivshchyny yak turystychni obiekty. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku*. 2020. Vyp. 35. S. 208–214. DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v35i0.386>
11. Petryshyn H. P., Tupis S. P., Onufriv Ya. O., Lukashchuk H. B. Obgruntuvannia pryrodnoi tsinnosti terytorii «Dublianskoho parku» dlia nadannia statusu parku-pamiatky sadovo-parkovoho mystetstva. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. 2021. № 1. T. 31. S. 48–54. DOI: <https://doi.org/10.36930/40310108>
12. Pidkhovna S. M. Parky-pamiatky sadovo-parkovoho mystetstva Ternopilshchyny (retrospektyvnyi analiz, struktura dendroflory, kompleksna otsinka) : dys. ... kand. s.-h. nauk : 06.03.01. Kyiv, 2020. 213 s. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U102151> (data zvernennia: 25.03.2026).
13. Kazimirova L. P., Ilinskyi S. V., Rybak V. V., Mateiuk O. P. Kryvchytskyi park Khmelnytskoi oblasti yak perspektyvnyi ob'iekt pryrodno-zapovidnoho fondu Ukrainy. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. 2025. № 35(4). S. 51–60. DOI: <https://doi.org/10.36930/40350406>
14. Zapovidni perlyny Khmelnyshchyny / za zah. red. T. L. Andriienko. 2-he vyd., vypravl. i dopov. Kamianets-Podilskyi, 2008. 248 s. URL:

<https://surl.li/fsmgdj> (data zvernennia: 25.03.2026). **15.** Khmelnychchyna : naukovo-populiarne vydannia / uporiad. T. S. Kolisnichenko. Khmelnytskyi, 2017. 176 s. URL: <https://surl.li/bdsjbh> (data zvernennia: 25.03.2026). **16.** Historic England. Local Heritage Listing: Identifying and Conserving Local Heritage. Advice Note 7. 2nd ed. Historic England, 2021. URL: <https://historicengland.org.uk/images-books/publications/local-heritage-listing-advice-note-7/> (data zvernennia: 25.03.2026). **17.** De Marco L., Hadžimuhamedović A., Kealy L. ICOMOS–ICCROM guidance on post-disaster and post-conflict recovery and reconstruction for heritage places of cultural significance and World Heritage cultural properties. Charenton-le-Pont; Sharjah: ICOMOS; ICCROM, 2023. 58 p. URL: https://www.iccrom.org/sites/default/files/publications/2024-02/en_icomos-iccrom_guidance_iccrom_2024.pdf (data zvernennia: 25.03.2026). **18.** Royal Botanic Gardens, Kew. Plants of the World Online. 2025. URL: <https://powo.science.kew.org> (data zvernennia: 25.03.2026). **19.** Kobiv Yu. Slovník ukraïnskych naukovykh i narodnykh nazv sudynnykh roslyn. Kyiv : Naukova dumka, 2004. 800 s. URL: <https://surl.li/cnlqdj> (data zvernennia: 25.03.2026). **20.** Hatal'ska N. V. Metodyka vyznachennia dendrolohichnoi tsinnosti ta rivnia zberezhenosti landshaftnykh ob'ektiv na prykladi parkiv-pamiatok sadovo-parkovoho mystetstva na terytorii Tsentralnoprydniprovskoi vysochynnoi oblasti. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. 2015. Vyp. 25.6. S. 36–43. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2015/25_6/8.pdf (data zvernennia: 25.03.2026). **21.** Bibby C. J., Burgess N. D., Hill D. A., Mustoe S. H. Bird Census Techniques. 2nd ed. London : Academic Press, 2000. 302 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Bird_Census_Techniques.html?id=Ld5wkzPp49cC&redir_esc=y (data zvernennia: 25.03.2026). **22.** Keller V., Herrando S., Voříšek P., Franch M., Kipson M., Milanesi P., Martí D., Anton M., Klvaňová A., Kalyakin M. V., Bauer H.-G., Foppen R. P. B. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. Barcelona : European Bird Census Council; Lynx Edicions, 2020. 967 p. URL: <https://ebba2.info/about/methodology/> (data zvernennia: 25.03.2026). **23.** Fesenko H. V., Bokotei A. A. Anotovanyi spysok ukraïnskych naukovykh nazv ptakhiv fauny Ukrainy: z kharakterystykoiu statusu vydiv. 3-ye vyd. Kyiv; Lviv, 2007. 112 s. URL: https://pryroda.in.ua/fesenko/files/2011/01/Ready-1-112_new_third_ed.pdf (data zvernennia: 25.03.2026). **24.** Yureiko O. O. Velykyi Zhvanchyk. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=18906 (data zvernennia: 25.04.2026). **25.** Kuzema A. L. Korotka istorychna dovidka na panskyi maïetok (palats) (1868–1877 rr.) v s. Velykyi Zhvanchyk. Natsionalnyi istoryko-arkhitekturnyi zapovidnyk «Kamianets». 05.05.2021. URL: <https://niazkamenec.org.ua/doslidgena/178-al-kuzema-korotka-ystorichna-dovydk-na-panskiy-mayetok-palac-1868-1877-rr-v-s-velikiy-zhvanchik.html> (data zvernennia: 25.03.2026). **26.** Stratehiia rozvytku Dunaïevetskoi miskoi terytorialnoi hromady. Dunaïevetska miska terytorialna hromada. URL: <https://dunrada.gov.ua/stratehiya> (data zvernennia: 25.03.2026). **27.** Dementiev O. Tse moi ridne selo. Selo Velykyi Zhvanchyk. Mista ta sela Ukrainy. URL: https://1ua.com.ua/velykyy_zhvanchyk/forum/ua/0/0 (data zvernennia: 25.03.2026). **28.** Olifer V. B. Kinohrani Dunaïevchchyny. Dunaïevchchyna ochyma doslidnykiv, uchasykiv i svïdkiv istorychnykh podii. Dunaïvtsi; Kamianets-Podil'skyi, 2008. Vyp. IV. S. 296–302. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1055?show=full>

(data zvernennia: 25.03.2026). **29.** Pustynnikova I. Velykyi Zhvanchyk. Zamky i khramy Podillia. URL: <https://castles.com.ua/zwancyk.html> (data zvernennia: 25.03.2026). **30.** Oliinyk I. Podorozhuemo Khmelnychchynoiu: Velykyi Zhvanchyk – chy spravdi bachyly pryvydiv u panskomu maietku? Hazeta «le». 20.05.2018. URL: https://ye.ua/podorozhi/35892_Podorozhuyemo_Hmelnichchinoyi_Velikiy_Zhvanchik_chi_spravdi_bachyli_privdiv_u_panskomu_mayetku.html (data zvernennia: 25.03.2026). **31.** Nomadseason. Climate: Dunayivtsi, Khmelnytskyi Oblast, Ukraine. URL: <https://nomadseason.com/climate/ukraine/khmelnytskyi-oblast/dunayivtsi.html> (data zvernennia: 25.03.2026). **32.** IUCN. The IUCN Red List of Threatened Species. Version 2024-1. 2024. URL: <https://www.iucnredlist.org> (data zvernennia: 25.03.2026). **33.** Pro pryrodno-zapovidnyi fond Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 16.06.1992 № 2456-XII: stanom na 11 ber. 2026 r. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (data zvernennia: 25.03.2026).

Kazimirova L. P. ^[1; ORCID ID: 0000-0001-5063-8764],

Candidate of Biological Sciences (Ph.D.), Associate Professor,

Ilinskyi S. V. ^[1; ORCID ID: 0000-0003-4183-2113],

Senior Lecturer,

Mironova N. H. ^[1; ORCID ID: 0000-0002-6214-0805],

Doctor of Agricultural Sciences, Professor,

Mateiuk O. P. ^[1; ORCID ID: 0000-0002-0523-7854],

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph.D.), Associate Professor,

Rybak V. V. ^[1; ORCID ID: 0000-0003-3430-2704],

Candidate of Agricultural Sciences (Ph.D.), Associate Professor

¹*Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi*

JUSTIFICATION OF THE NATURAL AND CULTURAL VALUE OF THE VELYKYI ZHVANCHYK PARK AS A PROSPECTIVE OBJECT OF THE NATURE RESERVE FUND OF UKRAINE

The article substantiates the natural and cultural value of Velykyi Zhvanchyk Park, located within the territory of the historical palace and park complex of the Chelminski family in the village of Velykyi Zhvanchyk, Kamianets-Podilskyi District, Khmelnytskyi Region. The relevance of the study is determined by the insufficient scientific investigation of little-known historical parks of Podillia, the need to preserve valuable cultural landscapes, old-growth woody plantations and local biotic diversity, as well as the necessity of expanding the nature reserve fund of Ukraine. The aim of the study is to provide a comprehensive assessment of the current state of Velykyi Zhvanchyk Park, to analyse its historical and cultural, landscape-planning, dendrological, ornithological and nature conservation significance,

and to substantiate the feasibility of granting the area protected status as a park-monument of landscape art of local importance.

The study is based on a combination of historical-analytical, route-survey, dendrological, forestry-inventory, ornithological, cartographic and desk research methods. The historical prerequisites for the formation of the palace and park complex, its spatial location, architectural elements, landscape and planning structure are characterised. It was established that the park, covering an area of 6.139 ha, has a mixed architectural and planning organisation with a predominance of the landscape style and preserved elements of regular planning in the entrance area and the forecourt space. Of particular dendrological value are old-growth trees of *Fraxinus excelsior*, *Ulmus laevis*, *Acer platanoides*, *Acer pseudoplatanus*, *Aesculus hippocastanum*, *Acer campestre* and *Pinus nigra*. According to the inventory results, 33 species of woody plants belonging to 26 genera and 15 families were recorded; a considerable proportion is represented by native species, which indicates that the park was formed on the basis of a natural forest fragment and subsequently underwent transformation of its plantations. The park's avifauna is represented by 35 bird species, among which dendrophilous species predominate; species protected by international agreements and national nature conservation documents were recorded. A comprehensive assessment of the current state and dendrological value showed that Velykyi Zhvanchyk Park belongs to the category of valuable sites requiring protection, restoration measures and the development of a management plan. Granting the park protected status will create legal grounds for preserving its natural, historical and cultural, aesthetic, scientific and educational value.

Keywords: Velykyi Zhvanchyk Park; historical park; cultivated dendroflora; taxonomic composition; systematic structure; old-growth trees; avifauna; park-monument of landscape art.

Отримано / Received: 24.04.2026

Прийнято до друку / Accepted: 27.05.2026

Опубліковано / Published: 29.05.2026

© 2026 [Kazimirova L. P., Ilinskyi S. V., Mironova N. G., Mateiuk O. P., Rybak V. V.]. Licensee {NUWEE}. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial (CC BY-NC) license (creativecommons.org)